

Haziran 2022

Yıl: 6 Sayı: 1 ss. 26-38

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 26.08.2021

Kabul Tarihi: 27.06.2022

June 2022

Volume: 6 Issue: 1 pp. 26-38

Article Type: Research Article

Submitted: 26.08.2021

Accepted: 27.06.2022

ISSN: 2619-9408

AVRUPA ÜLKELERİNDE KİŞİ BAŞINA MİLLÎ GELİRİ ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN YATAY KESİT YÖNTEMİYLE ANALİZİ

Atilla AYDIN*

Öz

Kişi başına düşen gelir, ülkelerin refah düzeyini gösteren önemli ölçülerden biri olarak değerlendirilmektedir. Kişi başı millî gelirin yükselmesi ve gelir dağılımının çarpıklığının az olması, hem refah artışı sağlamak hem de yoksulluğu azaltıcı etkide bulunmaktadır. Bu çalışmada 32 Avrupa ülkesinde kişi başı geliri etkileyen faktörlerin analizi yapılmıştır. Yatay kesit analizinin kullanıldığı çalışmada enflasyon oranındaki artışın kişi başı millî gelir üzerinde negatif etki yaptığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca dış ticaret açığının GSYH içindeki payının artışı da kişi başı geliri azaltıcı etki meydana getirmektedir. Buna karşılık özel sektör kredileri ile hizmet sektörü istihdamındaki artışın kişi başı gelirdeki etkileri pozitif bulunmuştur. Ayrıca, kurulan ekonometrik modelin sonuçları çerçevesinde politika önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişi başına gelir, enflasyon, dış ticaret açığı, yatay kesit, Avrupa.

Analysis of Factors Affecting National Income Per Capita in European Countries by Cross Section Method

Abstract

Income per capita is considered as one of the important measures that show the welfare level of countries. The increase in national income per capita and the low inequality in income distribution both increase welfare and reduce poverty. In this study, the factors affecting per capita income in 32 European countries were analyzed. In the study, in which the cross-section analysis was used, it was concluded that the increase in the inflation rate had a negative effect on the per capita national income. In addition, the increase in the share of foreign trade deficit in GDP has a decreasing effect on per capita income. On the other hand, the effects of the increase in private sector loans and service sector employment on per capita income were found to be positive. In addition, policy recommendations were developed within the framework of the results of the established econometric model.

Keywords: Per capita income, inflation, foreign trade deficit, cross section, Europe.

Giriş

Kişi başına millî gelir, bir refah göstergesi olarak ülkeler açısından önem arz etmektedir. Millî gelirin ülke nüfusuna bölünmesiyle hesaplanan kişi başına gelir, basit bir aritmetik ortalamayı ifade etmektedir. Ancak bir ülke halkının refahı için aritmetik ortalama, tek başına bir şey ifade etmemektedir. Gelirin dağılım yapısı ve çarpıklığı da refahın toplumun geneline yayılması açısından önemli olmaktadır. 1980 sonrası tüm dünyada egemen olan küreselleşme olgusu, bir yandan ülke ekonomilerini büyütürken diğer yandan yoksulluğu artırıcı bir etki yapmıştır (Aydın, 2021: 185). Küreselleşme ile

* Öğr. Gör., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul Gelişim Meslek Yüksekokulu, ataydin@gelisim.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9265-5930

ekonomik büyüme kaydedilmesine rağmen refah artışı tüm topluma yayılamamakta ve gelir dağılımı daha da çarpık hale gelmektedir. Küreselleşmenin bu mekanizması, yoksulluğu arttırmaktadır (Rodriguez ve Rodrik, 2000: 10). Oysa küreselleşme olgusunun teorik çözümlemesi, küreselleşmenin kısa ve uzun vadeli etkilerini birbirinden ayırtırmakta ve kısa dönemde yoksulluğu arttıracaklarını, uzun vadede ise düşüreceğini açıklamaktadır (Dollar ve Kraay, 2001: 3). Küreselleşmenin yoksullaştırıcı etkisine ilişkin teoriler ile orta gelir tuzağına ilişkin teoriler arasında bir bağ oluşturmak mümkündür. Orta gelir tuzağı, bir ülkede ekonomik büyümenin belli bir noktaya geldikten sonra o ülkenin yerinde saymaya başlaması ve üst gelir grubuna bir türlü çıkamamasını ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle belirli bir ekonomik büyümeye ulaşan ülkeler, bu noktadan sonra kısır döngüye girmektedir (Felipe vd, 2012: 7). Bu açıdan bakıldığında, üst gelir grubunda bulunan ülkeler büyümeye devam ettiği halde orta gelir tuzağındaki ülkeler yerinde saydığı için görece bir yoksullaşma yaşandığı ifade edilebilir. Bu mekanizma, küreselleşmenin yoksullaştırıcı etkisiyle benzerlik içermektedir. Küreselleşmenin getirdiği yoksulluk olgusu ile mücadele eden ülkeler, orta gelir tuzağı ile ayrıca uğraşmaktadır. Avrupa ülkeleri, genellikle kişi başına gelir açısından üst gelir grubunu ifade etmektedir. Ancak bu ülkeler de kendi içlerinde homojenlik göstermemekte ve aralarında gelir farkları bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Avrupa ülkelerine ait kişi başına gelir değişkeninin kaynaklarını araştırmaktır. Kişi başına geliri etkilediği düşünülen bağımsız değişkenlerin etkileri incelenmiştir. Bu amaçla yatay kesit analizi kullanılmış ve esasen ülkelerin gelişme olgusunun kaynakları ve bu kaynakların ağırlıkları tespit edilmiştir. Bu çalışma ile Türkiye, Arnavutluk, Moldova, Ukrayna gibi ülkelerin yüksek gelirli ülkeler arasına girememesinin nedenlerinin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Çalışmanın girişten sonraki bölümünde millî gelir ve kişi başına millî gelir kavramları açıklanmış, çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerin millî geliri etkileme mekanizmaları özetlenmiştir. Sonraki bölümde bir literatür taraması yapılmıştır. Ardından veri seti tanıtılmış ve çalışmanın yöntemi olması açısından yatay kesit analizi hakkında bilgi verilmiştir. Sonraki bölümde çalışmanın bulguları açıklanmış ve son bölüm ise sonuç kısmına ayrılmıştır.

Millî Geliri Etkileyen Değişkenler

Bir ülke vatandaşları tarafından belirli bir dönemde yurt içinde ve yurt dışında üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatlarıyla parasal değeri Gayrisafi Millî Hasıla olarak tanımlanmaktadır. Gayrisafi Millî Hasıla'dan net faktör gelirleri düşüldüğünde ise Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'ya ulaşılmaktadır. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın ülke nüfusuna bölünmesiyle Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla verisi elde edilmektedir. Uluslararası karşılaştırmalarda genellikle Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla değeri kullanılmaktadır. Millî Gelir ise Net Millî Hasıla'dan dolayı vergiler düşülerek hesaplanmaktadır.

Bir ülkenin Gayrisafi Yurtiçi Hasılası hesaplanırken harcama, gelir ve üretim yöntemleri kullanılmaktadır. Yaygın olarak kullanılan harcama yaklaşımına göre GSMH; tüketim, yatırım, devlet harcamaları ile net dış alem gelirlerinin toplamı olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede tüm bu harcamaları ve dış ticareti etkileyen değişkenlerin, ülkelerin millî geliri üzerindeki etkileri önem arz etmektedir. Bu çalışmada kullanılan değişkenlerin millî geliri etkileme mekanizmaları, çalışmanın teorik temelini oluşturmaktadır.

Enflasyon ile millî gelir arasındaki ilişki, iktisatta bir tartışma konusu oluşturmuştur. 1970'li yıllardaki stagflasyon süreci ortaya çıkana kadar enflasyon ile millî gelir arasında pozitif bir korelasyon olduğu düşünülmüştür (Abel ve Bernanke, 2005: 435). Enflasyonun millî gelire olan pozitif etkisinin sadece kısa dönemde değil, uzun dönemde de geçerli olduğu varsayımı 1960'lı yılların hakim görüşü olarak bilinmektedir (Bruno ve Easterly, 1996: 139). 1970'li yıllarda stagflasyon sürecinin yaşanmasıyla, bir başka ifadeyle enflasyon ve durgunluğun bir arada görülmesiyle bu görüşler

sorgulanmaya başlanmış ve enflasyonun millî gelire olan olumsuz etkilerini ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır. Özellikle yapısal kırılmaların dikkate alındığı modellerin gelişmesiyle birlikte enflasyon için bir kritik değer tespitinin yapılması önem arz etmeye başlamış ve bu kritik değer üzerindeki ve altındaki enflasyon değerlerinin millî gelire olan etkileri ayrıştırılmıştır. Bu çerçevede yapısal kırılmalı ve bir eşik değer bulunan çalışmaların daha gerçekçi sonuçlar verdiği görülmektedir (Sweidan, 2004: 43). Enflasyonun millî geliri olumlu etkileme mekanizmasına göre, öncelikle enflasyondaki artış bireysel serveti aşındırıcı bir etki yaratmaktadır. Servetlerinde düşüş meydana gelen bireyler, tekrar eski servetlerine kavuşmak amacıyla tasarruflarını arttırmaktadır. Artan tasarruflar faiz oranlarını düşürmekte ve yatırımları arttırmaktadır. Artan yatırımlar ise iktisadi büyümeyi beslemektedir. Ayrıca enflasyon, iktisadi hayatın işleyişini hızlandırarak millî geliri arttırıcı bir mekanizma ortaya çıkarmaktadır (Grimes, 1991: 633). Enflasyonun millî geliri arttıran diğer mekanizması ise reel ücretler üzerinden gerçekleşmektedir. Enflasyon döneminde çalışanların ücretleri, fiyat artışlarıyla uyumlu olmamakta, böylece bu kesimin reel gelirinde düşüş yaşanmaktadır. Reel gelirinde düşüş yaşanan kesim tasarruflarını azaltmakta, buna karşılık yüksek gelirli reel geliri arttığından bu kesimin tasarruf eğilimi yükselmektedir. Bu mekanizma ise millî geliri arttırıcı bir mekanizma oluşturmaktadır (Erçel, 1999: 2). Buna karşılık enflasyonun millî geliri ve dolayısıyla iktisadi büyümeyi olumsuz etkilediğine ilişkin teorilere göre, enflasyon öncelikle geleceğe yönelik belirsizliği arttırarak yatırımları düşürmektedir. Ayrıca enflasyon döneminde tüm sektörlerde fiyat artışı aynı seviyede olmamakta, bu durum yatırımların etkinliğini azaltmaktadır. Bunun dışında enflasyonun yaşandığı dönemlerde finansal varlık yatırımının etkinliği azalmakta ve konut veya altın talebinde artış yaşanmaktadır. Bu durumda yatırımlar azalarak millî gelir üzerinde olumsuz bir etki ortaya çıkmaktadır (Chowdhury, 2002: 22). Bu görüşlerin sentezinden üretilen eşik değer teorilerine göre ise eşik değer altında kalan enflasyon oranı millî geliri olumlu etkilerken üstünde kalan enflasyon oranı büyümeye olumsuz etki yapmaktadır (Yapraklı, 2007: 289). Bir başka ifadeyle enflasyon ile millî gelir arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı, eşik değer altında ve üstünde kalan değerlere göre değişiklik arz ettiği genel olarak kabul görmektedir (López-Villavicencio ve Mignon, 2011: 456).

İktisadi büyümenin temel kaynaklarından birinin beşeri sermaye olduğu bilinmektedir. Beşeri sermayenin temelinde ise eğitime verilen önem yatmaktadır. Bu çerçevede eğitime yapılan harcamalar ülke ekonomileri için önemli rol oynamaktadır. Eğitime yapılan yatırımlar, beşeri sermayeyi büyütme ve bu büyüme teknolojik bilgiyi arttırarak millî gelir üzerinde pozitif etki yaratmaktadır (Çakmak ve Gümüş, 2005: 61). Eğitim seviyesinin yükselmesi, işsizlik olasılığını azaltacağından millî gelir üzerinde ayrıca pozitif bir etki yaratmaktadır (Mincer, 1991: 22). Ayrıca eğitim düzeyindeki artışın toplum sağlığını da olumlu etkilediği ve demokratik davranış biçimini geliştirdiği bilinmektedir (Becker, 1993: 21). Yapılan çalışmalar, eğitimin kişi başı üretimdeki etkisinin kalıcı olduğunu göstermektedir (Şimşek, 2006: 11). Bu çalışmada beşeri sermaye ölçüsü olarak eğitim harcamalarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki payı kullanılmıştır. Okullaşma oranı, yaş gruplarına göre eğitim düzeyi, kişi başına eğitim harcamaları gibi göstergeler de beşeri sermayenin ölçülmesinde kullanılan diğer yöntemler olarak bilinmektedir (Atik, 2006: 21).

Dış ticaretin millî gelire olan etkisinin araştırılması eskilere dayanmaktadır. Smith (1776), Ulusların Zenginliği kitabında mutlak üstünlükler teorisiyle dış ticaretin iktisadi büyümenin dinamosu olduğunu savunmuştur. Bu teoriye göre her ülke mutlak olarak üstün olduğu malları üretip diğerlerini ithal ederse tüm ülkelerin optimum refahı sağlayacağını savunmuştur. Mutlak üstünlükler teorisini geliştirerek nispi üstünlükler teorisini geliştiren Ricardo (1817), dış ticaretin önemine vurgu yapmıştır. Bu teoriye göre, ülkelerin mutlak üstünlüğe göre değil, nispi üstünlüğe göre üretimlerini planlaması gerekmektedir. Ülkelerin daha az üstün oldukları malları üretmeyerek ithal etmesi ekonomik etkinlik açısından rasyonel olmaktadır. Bu görüşlere karşıt olarak Keynes (1936), dış ticareti ihracat ve ithalat

olarak ayrıştırmıştır. İhracat, iktisadi büyümeye pozitif etki yaparken ithalat ile millî gelir arasında negatif bir korelasyon olduğunu savunmuştur. Bir başka ifadeyle, ihracat ile ithalat arasındaki farkın ancak ihracat lehine pozitif olması halinde iktisadi büyümeye katkı sağlayacaktır. Millî gelir ile dış ticaret arasındaki ilişki genellikle ihracat üzerinden açıklanmaktadır. İhracatın millî geliri arttırması, en basit çerçevede üretim hacmini genişleterek döviz gelirlerini yükseltmesi ile açıklanmaktadır. Ayrıca ihracat yapan firmalar, ölçek ekonomisinden faydalanarak daha etkin ve daha dinamik bir üretim yapısına sahip olmaktadır (Fryges, 2006: 1). İhracatın millî geliri olumlu etkileme mekanizması açık olmakla birlikte ithalatın millî gelire etkisi daha karmaşık bir yapı arz etmektedir. İthalatın millî geliri azaltıcı etki yapacağı açıktır. Nitekim harcama yöntemiyle GSMH hesaplamasında ithalat değişkeninin işareti negatiftir. Ancak bu durum tüketim malları ithalatı için daha belirgin girdi ithalatı için farklılık arz etmektedir. Girdi ithalatı bir yandan teknolojiyi arttırıcı etki yaparken diğer yandan üretimi teşvik etmektedir. Bir başka ifadeyle yurtiçi piyasada üretilemeyen girdilerin veya yurt dışından daha ucuza temin edilebilen girdilerin ithal edilmesi verimlilik artışı sağlamaktadır (Halpern vd, 2015: 105). Ancak bu verimlilik artışı her zaman geçerli olmamaktadır. Döviz kuru dalgalanmalarına karşı kırılgan olan bu mekanizma, zaman zaman krizlere de neden olmaktadır. Bu çalışmada dış ticaretin millî gelire katkısını analiz etmek amacıyla dış ticaret fazlası veya açığının millî gelir içindeki payı bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

Finans sektörünün özel sektöre açmış olduğu kredilerin millî gelire etkileri önem arz etmektedir. Özellikle dışsal tasarrufların aksaklık gösterdiği dönemlerde özel sektöre açılan yurtiçi krediler, yatırımların önemli bir finans kaynağı olmaktadır. Politika yapıcılar, piyasa mekanizmasının dışına çıkarak faiz oranlarına müdahale etmekte ve yatırımları yönlendirebilmektedir. Para politikalarıyla atıl fonların bankacılık sektörüne akması ve oradan işletmelere kredi olarak yönlendirilmesi, kredilerin millî gelire etkilemesinin temel mekanizmasını oluşturmaktadır (Ağır vd, 2009: 36). Finansal kuruluşlar tarafından tasarruf sahiplerinden toplanan fonlar, yatırımcılara kredi olarak dağıtılmaktadır. Kredi olarak dağıtılan fonlar, ülkedeki sermaye yetersizliğinin sebep olduğu sorunları gidermede önemli rol oynamaktadır. Böylece finansal kurumlar, kredi taleplerini karşılayabildiği ölçüde iktisadi büyümeye katkıda bulunmaktadır (Pagano ve Pica, 2012: 26). Bu çalışmada kullanılan değişken, özel sektöre açılan yurtiçi kredilerin millî gelir içindeki payı olarak tanımlanmıştır.

Nüfus artışı ile millî gelir arasındaki ilişki konusunda literatürde görüş birliği bulunmamaktadır. Bu konudaki ilk teori, Malthus (1778) tarafından geliştirilmiştir. Malthus'a göre nüfus geometrik artarken tarımsal üretim aritmetik olarak artmaktadır ve bu durum iktisadi kaynaklar üzerinde baskı yaratmaktadır. Bu nedenle yüksek doğum oranları, ekonomik büyümeyi yavaşlatmaktadır. Neoklasik büyüme modeline göre ise nüfus artışı, ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yapmaktadır. Nüfus artışı sonucunda ortaya çıkan talep artışı, teknolojik gelişme konusunda teşvik edici rol oynamakta ve böylece kişi başına üretimde artış meydana gelmektedir. Ayrıca nüfus artışı sonucunda emek ucuzlamakta, dolayısıyla üretim maliyetleri azalarak verimlilik artmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde nüfus artışının olumlu etkisi daha belirgin olarak görülmektedir (Becker vd, 1990: 13). Bu çalışmada nüfus artışının millî gelir üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla ülkelerin yıllık nüfus artış oranı bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

Literatür

Literatürde genellikle bir veya iki değişkenin millî gelir ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin araştırıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların bazılarında aşağıda kısaca yer verilmiştir.

Lucas (1973), yaptığı çalışmada ABD ekonomisi için 1951-1967 dönemini regresyon yöntemiyle analiz etmiş ve enflasyon ile ekonomik büyüme arasında pozitif korelasyon olduğu sonucuna varmıştır.

Barro (1995), 100'e yakın ülkede panel veri analizi kullanarak 1960-1990 yılları arasında enflasyon ile millî gelir arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre enflasyondaki %1 artış, kişi başına millî geliri %2-3 oranında azaltmaktadır.

Romer (1996), ABD ekonomisinin 1884-1994 yılları arasındaki dönemde enflasyon ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi En Küçük Kareler yöntemiyle analiz etmiş ve enflasyon oranındaki %0.1'lik artışın iktisadi büyümeyi %1 arttırdığını tespit etmiştir.

Freire-Seren (2002) tarafından yapılan çalışmada 1964-1991 dönemi zaman serisi yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda beşeri sermaye artışının millî geliri olumlu etkilediği ortaya çıkmıştır.

Li (2006), 1961-2004 yılları arası için yaptığı çalışmasında panel veri analizini kullanmış ve gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun %14'ün altında kaldığı durumlarda büyümenin pozitif etkilendiği sonucuna ulaşmıştır. Enflasyon oranı %14'ün üzerine çıktığında ise enflasyonun büyüme üzerindeki etkisi negatife dönmektedir.

Kenourgis ve Samitas (2007), çalışmalarında Polonya ekonomisini regresyon yöntemiyle incelemişlerdir. Polonya'da ekonomik büyümenin temel sürükleyicisinin özel sektöre açılan krediler olduğu sonucuna varılmıştır.

Soultanaeva (2010), yaptığı çalışmada Letonya, Litvanya ve Estonya ekonomilerini finansal gelişme ile millî gelir arasındaki ilişkiyi VAR modelini kullanarak araştırmışlardır. 1995-2008 verilerinin kullanıldığı çalışma sonucunda bankacılık sektöründeki büyümenin uzun dönemde ekonomik büyümeye yol açacağı tespit edilmiştir.

Karaçor vd (2011), çalışmalarında 1988-2007 yılları arasındaki Türkiye ekonomisi verilerini eşbütünlük ve ARDL sınır testi yöntemleriyle analiz etmiş ve enflasyon ile kişi başı gelirdeki büyüme arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir.

Prochniak (2011), yaptığı çalışmada En Küçük Kareler yöntemini kullanarak 1993-2009 yılları arasında 10 Avrupa ülkesinde büyümenin kaynaklarını araştırmıştır. Beşeri sermaye artışının millî gelire olumlu katkı yaptığı, enflasyon artışının ise büyümeyi negatif etkilediği sonucuna varılmıştır.

Bourdon vd (2013) tarafından yapılan çalışmada, 1995-2009 yılları arası dönem 157 ülke için dinamik panel veri analizi yöntemiyle araştırılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, ihracatın çeşitlendiği ülkelerde ticari dışa açıklığın ekonomik büyümeye katkısı negatif olarak bulunmuştur.

Obradovic ve Grbic (2015), çalışmalarında Sırbistan ekonomisini ele almışlardır. Todo-Yamamoto nedensellik analizinin kullanıldığı çalışmada 2004-2011 yılları arası incelenmiştir. Çalışma sonucunda ekonomik büyüme ile finansal gelişme arasında çift yönlü nedensellik bulunmuştur.

Zhurauliou (2015), yaptığı çalışmada Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Slovakya ekonomileri için cari işlemler açığı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Cari işlemler açığı ile büyüme arasındaki korelasyon; Çek Cumhuriyeti'nde negatif, Slovakya'da pozitif bulunmuştur. Diğer iki ülke için ise ilişki bulunmamıştır.

Bove ve Elia (2017), gelişmiş ülkeler üzerinden yaptığı çalışmalarında 1960-2010 dönemini OLS yöntemiyle incelemişlerdir. Yapılan çalışma sonucunda nüfus artışının millî geliri pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Mazurek (2017) tarafından yapılan çalışmada 32 Avrupa ülkesinde 2005-2015 dönemini panel veri yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışma sonucunda beşeri sermaye ile iktisadi büyüme arasında pozitif korelasyon bulunmuştur.

Silajdzic ve Mehic (2017), çalışmalarında AB ülkeleri için 1992-2014 yılları arası dönemi nedensellik ilişkisi ile incelemişlerdir. Çalışma sonucunda ticari dışa açıklığın teknoloji yoğun üretim yapan ülkelerde ekonomik büyümeyi hızlandırdığı tespit edilmiştir.

Furlaretto ve Robstad (2019) tarafından yapılan çalışmada Norveç ekonomisinin 1990-2014 dönemi VAR modeliyle analiz edilmiştir. Göçmen nüfusundaki artışın işsizlik oranlarını azaltıcı ve kısa dönemde ekonomik büyümeyi arttırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada literatürden farklı olarak hem iktisadi hem de sosyal faktörler bir arada modellenmiştir. Bağımsız değişkenler belirlenirken çeşitli başka modeller de denenmiş, aralarından en uygun ve anlamlı model seçilmiştir. Açıklama gücü yüksek olan modelin bundan sonraki iktisadi büyümenin kaynakları konusunda yapılacak çalışmalara bir temel teşkil etmesi hedeflenmektedir.

Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada Avrupa ülkelerinde millî geliri etkileyen sosyal ve iktisadi değişkenler bir arada analiz edilmiştir. Çalışmada analize dahil edilen ülkeler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışmada yer alan ülkeler

Arnavutluk	Macaristan	Romanya
Avusturya	İzlanda	Slovakya
Belçika	İrlanda	Slovenya
Bulgaristan	İtalya	İspanya
Hırvatistan	Letonya	İsveç
Danimarka	Litvanya	İsviçre
Estonya	Moldova	Türkiye
Finlandiya	Hollanda	Ukrayna
Fransa	Norveç	İngiltere
Almanya	Polonya	Çek Cumhuriyeti
Yunanistan	Portekiz	

Bu çalışmanın amacı Avrupa ülkelerinde millî geliri etkileyen faktörleri belirlemektir. Bir başka ifadeyle Avrupa ülkelerinde iktisadi büyümenin kaynakları araştırılmaktadır. Bu amaçla Dünya Bankası’ndan alınan veriler kullanılmıştır. Yatay kesit verileri ile kurulan çoklu regresyon modellerinde bir bağımlı değişken ve bu bağımlı değişkeni açıkladığı düşünülen bağımsız değişkenler yer almaktadır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni hangi yönde ve ne ölçüde etkilediği kurulan model ile belirlenebilmektedir. Ayrıca ekonometrik modele ait varsayımların geçerliliği sınanarak modelin anlamlı olup olmadığı araştırılabilmektedir. Çalışmanın ekonometrik modelinde bağımlı değişken, Avrupa ülkelerindeki kişi başına millî gelir değişkenidir. Modelde yer alan tüm değişkenler Tablo 2’de simgeleriyle birlikte özetlenmiştir.

Tablo 2. Modelde yer alan değişkenler ve beklenen işaretleri

Değişken	Simge	Beklenen İşaret
Kişi Başına Millî Gelir	MG	
Enflasyon Oranı	ENF	-
Dış Ticaret Fazlası/GSYH	DTF	+
Özel Sektör Kredileri/GSYH	KRD	+
Hizmet Sektörü İstihdamı	HS	+

Değişkenlerin seçiminde çok sayıda model denenmiş, en uygun ve güçlü model seçilmiştir. Modelde iktisadi hayatın içsel dinamiklerini enflasyon oranı ve özel sektör kredileri temsil etmektedir. Bu iki değişkenle yakın ilişkisi olan faiz oranları ve işsizlik de böylece modele dolaylı olarak dahil edilmiştir. Dış ticaret değişkeni, ekonominin dışsal dinamiklerini temsil etmektedir. Döviz kuru, kur oynaklığı, rekabet gücü gibi değişkenler de dış ticaret üzerinden yine dolaylı olarak modele dahil edilmiştir. Hizmet sektörünün toplam istihdamdaki oranı ise modelde işgücü yapısının etkisini ölçmektedir. Kurulan ekonometrik model aşağıdaki gibidir.

$$\text{Log}MG_i = \beta_0 + \beta_1 ENF_i + \beta_2 DTF_i + \beta_3 KRD_i + \beta_4 HS_i + \varepsilon_i \quad (1)$$

Model, yarı logaritmik model olarak kurulmuştur. Yarı logaritmik modellerde eğim katsayıları, bağımsız değişkendeki mutlak bir değişmeye karşılık bağımlı değişkendeki göreceli değişmeyi ölçmektedir (Gujarati ve Porter, 2010: 163). Burada β_0 , modeldeki sabit terimi ifade ederken ε_i , modeldeki anakütle hata terimini göstermektedir. Modelin anlamlı olabilmesi için aşağıdaki varsayımlar yapılmaktadır (Hill vd, 2011: 47).

- a) Anakütle hata terimi, rassal bir değişkendir ve beklenen değeri sıfırdır. Bu varsayım aynı zamanda model kurma hatasının yapılmadığı anlamına gelmektedir (Çil, 2018: 110).
- b) Bağımsız değişkenlerin her bir değeri için hata teriminin varyansı sabittir. Eğer bağımsız değişkenlerin değerine bağlı olarak hata terimleri farklı değişim aralığına sahipse, bu durum değişen varyans olarak ifade edilmektedir (Hill vd, 2011: 173).
- c) Hata terimleri birbirleriyle ilişkisizdir. Eğer bu varsayım geçerli değilse, bir başka ifadeyle hata terimleri birbirleriyle ilişkiliyse, bu durum otokorelasyon olarak adlandırılmaktadır.
- d) Bağımsız değişkenlerin değerleri, tekrarlanan örneklerde değişmez, sabittir.
- e) Gözlem sayısı, parametre sayısından büyük olmalıdır.
- f) Bağımsız değişkenlerin olasılık dağılımı yoktur ve en az iki farklı değer almak zorundadır.
- g) Hata terimi ile bağımsız değişkenler ilişkisizdir. Bu varsayım, bağımsız değişkenler ile hata teriminin bağımlı değişken üzerindeki etkilerinin ayrı ve toplanabilir olduğuna dayanmaktadır.
- h) Bağımsız değişkenler arasında tam çoklu doğrusal bağlantı olmamalıdır.

Modele ait parametrelerin tahminlerinin geçerli olabilmesi için yukarıdaki varsayımların sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle modelin tahmininden sonra varsayımların gerçekleşip gerçekleşmediğini gösteren sınamaların yapılması önem arz etmektedir. Bu çalışmada (1) numaralı denklemde ifade edilen doğrusal regresyon modelinin tahmininde En Küçük Kareler Yöntemi kullanılmıştır. En Küçük Kareler Yöntemi'ne göre örnek regresyon modelinden elde edilen bağımlı değişken değerleri, gözlemlenen bağımlı değişken değerlerine olabildiğince yakın olmalıdır (Gujarati ve Porter, 2010: 56). Bu durumun sağlanabilmesi, kalıntı karelerinin toplamını minimize eden parametre değerlerini bulmakla mümkün olmaktadır. Kalıntı karelerinin minimum olması durumunda, tahmin edilen parametreler; en iyi, doğrusal ve eğilimsiz tahminleri ifade etmektedir.

Tahmin edilen regresyon modelinin ne kadar başarılı olduğunun araştırılması da ayrıca önem arz etmektedir (Stock ve Watson, 2012: 161). Bu amaçla hesaplanan belirginlik katsayısı, bağımlı değişkendeki toplam değişim içinde regresyon ile açıklanabilen değişimin payını vermektedir (Gujarati ve Porter, 2010: 71).

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nde belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergede *Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler* başlığı altında açıklanan eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul İzni

Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Bulgular

Bu çalışmada 32 Avrupa ülkesi için 5 farklı bağımsız değişkenin kişi başı millî gelirdeki nispi değişime olan etkileri incelenmiştir. Bu amaçla (1) numaralı denklemde kurulan yarı logaritmik modelin En Küçük Kareler Yöntemi tahmin sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Modele ait tahmin sonuçları

Bağımlı Değişken: LogMG				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	t istatistiği	Olasılık
C	3.409500	0.260640	13.08127	0.0000
ENF	-0.023247	0.007769	-2.992370	0.0059
DTF	0.017248	0.003370	5.118065	0.0000
KRD	0.003125	0.000890	3.511836	0.0016
HS	0.011052	0.004444	2.487146	0.0194
R^2			0.871154	
Düzeltilmiş R^2			0.852065	
F istatistiği			45.63792	
Olasılık (F istatistiği.)			0.0000	
DW istatistiği			1.997715	

Tablo 3'te görüldüğü gibi belirginlik katsayısı 0.871154 olarak bulunmuştur. Belirginlik katsayısı, regresyon doğrusunun verilere ne kadar uyduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle, kişi başı millî gelirdeki değişimin %87'si modeldeki bağımsız değişkenlerle açıklanabilmektedir. Belirginlik katsayısının hesaplanmasında kullanılan toplam değişme, bağımlı değişken ile ilgili olup, modelde yer alan değişken sayısına göre değeri değişmemektedir. Ancak modele giren her değişken, bağımlı değişken üzerinde etkisi olsun veya olmasın belirginlik katsayısını arttırmaktadır. Bu durum, yanıltıcı olsun veya olmasın, belirginlik katsayısının değerini arttırmaktadır. Bu nedenle parametre sayısını dikkate alan düzeltilmiş belirginlik katsayısı kullanılmaktadır (Çil, 2018: 146). Tablo 3'te düzeltilmiş belirginlik katsayısının 0.852065 olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle modeldeki bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkendeki değişimi açıklama gücünün yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Kısmi eğim katsayılarının bir arada anlamlılığının sınanması F testi ile yapılmaktadır. F testinde boş hipotez, bütün eğim katsayılarının sıfır olduğu yönündedir. Bu hipotez, bütün eğim katsayılarının aynı anda sıfır olmadığını söyleyen karşı hipotezle sınanmaktadır. Eğer hesaplanan F istatistiği, F tablosundaki kritik değerden büyükse boş hipotez reddedilmekte ve modelin bir bütün olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Gujarati ve Porter, 2010: 240). F istatistiğinin değerlendirilmesi ayrıca olasılık değeri ile yapılmaktadır. Tablo 3'te görüldüğü gibi F istatistiği 45.64 olarak hesaplanmıştır. Olasılık değerine bakıldığında 0.01'den küçük olduğuna göre %1 anlamlılık düzeyinde dahi modelin bütününün anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 3'te modele ait parametrelerin anakütle tahmin katsayıları incelendiğinde, olasılık değerlerinden tüm katsayıların istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca Tablo 2'deki beklenen işaretlerle uyumlu bir sonuç çıkmıştır. Bir başka ifadeyle model, iktisat teorisiyle de uyumlu gözükmemektedir. Model yarı logaritmik olduğundan katsayılar, kişi başına millî gelirdeki nispi değişimi

ifade etmektedir. Enflasyon oranındaki %1 puanlık bir artışın, diğer değişkenlerin sabit kalması varsayımıyla kişi başı geliri %2 oranında düşüreceği tahmin edilmiştir. Özel sektöre açılan yurtiçi kredilerin GSYH içindeki payındaki %1'lik artış ise, diğer değişkenlerin sabit kaldığı varsayımı altında kişi başı geliri %0.3 oranında arttırmaktadır. Ayrıca dış ticaret fazlasının GSYH içindeki payı ve hizmet sektörü istihdamının toplam istihdam içindeki payı değişkenleri de kişi başı geliri pozitif yönde etkilemektedir.

Modele ait katsayıların ve modelin tümünün istatistiksel anlamlılığı sınıandıktan sonra çoklu regresyon modelinin varsayımlarının geçerliliği araştırılmıştır. Yatay kesit verilerinde yaygın olarak görülen değişen varyans sorununun var olup olmadığını araştırmak amacıyla Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testi uygulanmıştır. Değişen varyans test sonucu Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Breusch-Pagan-Godfrey değişen varyans testi sonuçları

F istatistiği	Olasılık
1.403369	0.2595

Tablo 4'ten görüldüğü gibi olasılık değeri 0.05'ten büyük olduğu için modelde değişen varyans sorunu bulunmamaktadır.

Modelin kalıntılara ait otokorelasyon sorununu araştırmak amacıyla Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testi yapılmış ve testin sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Breusch-Godfrey LM otokorelasyon testi sonuçları

F istatistiği	Olasılık
0.390932	0.6805

Tablo 5'ten görüldüğü gibi olasılık değeri 0.05'ten büyük olduğundan modelde otokorelasyon problemi bulunmamaktadır. Ayrıca Tablo 3'teki Durbin-Watson istatistiğinin 2'ye yakın bir değer alması da bu sonucu desteklemektedir. Modele ait kalıntıların normal dağılım sergileyip sergilemediği Jarque-Bera istatistiği ile test edilmiş ve test sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Normallik testi sonuçları

Jarque-Bera istatistiği	Olasılık
1.275367	0.528515

Tablo 6'da görüldüğü gibi olasılık değeri 0.05'ten büyük olduğundan modele ait kalıntıların normal dağıldığı anlaşılmaktadır.

Son olarak modelde çoklu doğrusal bağlantının varlığı araştırılmıştır. Bağımsız değişkenler arasında tam doğrusal ilişkinin olmaması, çoklu regresyon analizinin varsayımlarından biridir. Bu varsayımın geçerliliğinin araştırılması için Varyans Şişirme Faktör (VIF) değerleri incelenmiş ve sonuçlar Tablo 7'de özetlenmiştir. Çoklu doğrusal bağlantı bulunmaması için VIF değerlerinin 10'dan küçük olması gerekmektedir.

Tablo 7. Varyans şişirme faktör (VIF) değerleri

Değişken	VIF
ENF	1.130369
DTF	1.392553
KRD	2.361651
HS	3.002939

Tablo 7 incelendiğinde VIF değerlerinin 10'dan düşük olduğu görülmektedir. Bu çerçevede modeldeki bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorununun olmadığı anlaşılmaktadır.

Böylece kurulan ekonometrik model tüm testlerden geçmiş ve geçerlilik kazanmıştır. Bir başka ifadeyle modelde tahmin edilen parametrelerin, anakütleyle ilişkin çıkarsamalar yapabilmek için uygun parametreler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca modelin açıklama gücünün yüksek olması da bu sonucu desteklemektedir.

Sonuç

Kişi başına millî gelirin artırılması ve bu artışın sürdürülebilir olması, ülkelerin refahı açısından büyük önem taşımaktadır. 1980 sonrası yaşanan küreselleşme sürecinde kişi başı gelir kadar gelirin dağılımı da önem kazanmıştır. İktisadi büyümenin toplumun tüm kesimlerine yayılamaması, gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk sorununu beraberinde getirmiştir. Kişi başına geliri etkileyen iktisadi etmenler ve dolayısıyla büyümenin kaynaklarının ortaya çıkarılması, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Çalışma Avrupa ülkeleri için yapılmış olup, 32 Avrupa ülkesini kapsamaktadır.

Çalışmanın sonucunda Avrupa ülkelerinde enflasyon oranı ile kişi başı gelirdeki değişim arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu konuda yapılmış çalışmalarda görüş birliği olmamakla birlikte, çoğunlukla iki değişken arasında negatif korelasyon veya bir eşik değerinden sonra negatif ilişki sonuçları elde edilmiştir. Bu bağlamda, kişi başı gelirin belirleyicisi olarak enflasyon oranı konusunda yapılan çalışmalarla bu çalışmanın sonuçlarının uyumlu olduğu söylenebilir. Ayrıca enflasyon ve piyasa faiz oranlarının aynı yönlü hareket ettiği değerlendirildiğinde, faiz oranları ile kişi başına millî gelir arasında negatif bir korelasyon olduğu bu çalışmanın dolaylı bir çıktısını oluşturmaktadır. Faiz oranlarındaki artışın yatırımları olumsuz etkileyerek millî geliri azaltması, doğal bir sonuçtur. Yatırımlardaki düşüşün işsizliği de arttırması kaçınılmaz bir başka gerçek olmaktadır. Analiz edilen diğer bir değişken, dış ticaret fazlasının GSYH içindeki payı olup, bu değişkenin kişi başı gelirle olan ilişkisi pozitif bulunmuştur. Bu sonucu tersten ifade etmek gerekirse dış ticaret açığı ile kişi başı gelir arasındaki korelasyonun negatif olduğu söylenebilir. Bu ilişki, beklenen bir sonuç olup, literatürdeki çalışmalarla uyum göstermektedir. Özel sektöre açılan yurtiçi krediler, yatırımların artması açısından önem arz etmektedir. Kredilerin verimli alanlarda kullanılması, iktisadi büyümenin temelini oluşturmaktadır. Çalışmadan elde edilen sonuca göre de kişi başına gelir ile özel sektöre açılan kredilerin GSYH içindeki payının artışı arasında aynı yönlü ilişki bulunmuştur. Bu ilişki de beklenen bir sonucu ifade etmektedir. Modeldeki son değişken olan hizmet sektörü istihdamının toplam istihdam içindeki payına bakıldığında, bu değişkenin de kişi başına gelir üzerindeki etkisinin pozitif olduğu sonucuna varılmıştır. Veriler ülke bazında incelendiğinde gelişmiş Avrupa ülkelerinde bu ilişki daha belirgin olmaktadır. Bu çalışmada tüm değişkenler bir arada modellenmiştir. Kurulan ekonometrik modeldeki tahmin sonuçlarına göre tüm değişkenlere ait parametreler, istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca model, bir bütün olarak da anlamlıdır. Çoklu regresyon analizine ait varsayımlar test edilmiş ve varsayımların geçerli olduğu tespit edilmiştir. Böylece kurulan ekonometrik model, hem kişi başına gelir üzerinde etkili olan değişkenlerin yönünü ve derecesini göstermekte hem de bir öngörü modeli olarak kullanılabilir.

Bağımsız değişkenlerin etkisi incelendiğinde en fazla etkileyicinin enflasyon oranı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, enflasyonla mücadele önem arz etmektedir. Özellikle daha az gelişmiş Avrupa ülkelerinde bu sorun daha belirgindir. Yüksek enflasyonun faiz oranlarını da arttırdığından hareketle, enflasyon oranı yüksek olan ülkelerde enflasyonla mücadelenin daha öne çıkması gerekmektedir. Dış ticaret açığının düşürülmesi, günümüzün küreselleşen dünyasında genel olarak ithalatın düşürülmesi ile değil, ihracatın artırılması ile gerçekleştirilebilir. Bu çerçevede ihracatın artırılmasına yönelik politikalar, Avrupa ülkelerinin tamamı için kişi başı gelir üzerinde pozitif etki sağlayacaktır. Ayrıca ihracatın artırılması, özellikle Avrupa Birliği'ne üye olmayan Avrupa ülkeleri için ithalatın finansmanı noktasında da önem taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, döviz kuru istikrarı

açısından da ihracatın artırılması gerekmektedir. İthal girdi bağımlılığını azaltacak politikalar ise, sanayinin verimliliğini arttıracığından kişi başı gelir üzerinde dolaylı ve pozitif etki sağlayacaktır. Özel sektöre açılan kredilerin artırılması, özellikle günümüzün covid-19 salgın sürecinde daha önem kazanmıştır. Yatırımların ve mevcut üretimlerin aksamaması için düşük faizli kredilerin harekete geçirilmesi, kişi başına millî geliri artırıcı etki yapacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nde belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergede *Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler* başlığı altında açıklanan eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul İzni

Çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

Yazarların Katkı Oranı

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışmasına dair bir durum yoktur.

Kaynakça

- Abel, B. A. ve Bernanke, S. B. (2005). *Macroeconomics*. 5th Edition, Pearson Education Inc., Pearson Addison Wesley.
- Ağır, H., Peker, O., & Kar, M. (2009). Finansal gelişmenin belirleyicileri üzerine bir değerlendirme: literatür taraması. *Journal of BRSA Banking & Financial Markets*, 3(2), 31-62.
- Atik, H. (2006), *Beşeri sermaye, dış ticaret ve ekonomik büyüme*. Ekin Kitabevi.
- Aydın, A. (2021). Türkiye'de bölgelere göre yoksulluk oranlarının sorgulayıcı veri çözümlemesi teknikleri ile analizi. *Econharran*, 5(7),184-220. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/econharran/issue/60019/840523>
- Barro, R.J. (1995). Inflation and economic growth. *Bank of England Quarterly Bulletin*, 35, 166-176.
- Becker, G. S., Murphy, M. K. ve Tamura R. (1990) Human capital, fertility, and economic growth. *Journal of Political Economy*, 98, 12-37.
- Becker, G.S. (1993), *Human capital: a theoretical and empirical analysis with special reference to education*, The University of Chicago Press, Chicago
- Bourdon, M., Mouél, C. ve Vijıl, M. (2013). The relationship between trade openness and economic growth: some new insights on the openness measurement issue. *Hall- Archives, Ouvertes. Fr, Hal Id: 00729399*, s.1-18.
- Bove, V. ve Elia, L. (2017). Migration, diversity and economic growth, *World Development*, (89), 227-239.
- Bruno, M. ve Easterly, W. (1996). Inflation and growth: in search of a stable relationship. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 78(3), 139-146.
- Chowdhury, Anis, (2002), Does inflation affect economic growth? The relevance of the debate for Indonesia. *Journal of Asia Pacific Economy*, 7(1), 20-34.

- Çakmak, E. ve S. Gümüş (2005), Türkiye’de beşeri sermaye ve ekonomik büyüme: ekonometrik bir analizi (1960-2002). *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(1), 59-72.
- Çil, N. (2018), *Finansal ekonometri*. Der Yayınevi.
- Dollar, D. ve Kraay, A. (2001). Growth is good for the poor. *WB Policy Research Working Paper*. Washington DC: World Bank.
- Erçel, G. (1999), Türkiye’de enflasyon ve büyüme ilişkisi: genel bir değerlendirme. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/konusma/tur/2000/enflasyon.html>
- Freire-Seren, M. J. (2002). On the Relationship between human capital accumulation and economic growth. *Applied Economic Letters*, 9(12), 805-808.
- Fryges ,H. (2006), The export-growth relationship: estimating a doseresponse function. *ZEW Discussion Papers*, No. 06-28, 2006.
- Furlaretto, F. ve Robstad, O. (2019). Immigration and the macroeconomy: Some new emprical evidence. *Review of Economics Dynamics* (34), 1-19.
- Gujarati, D.N., ve Porter, D.C. (2012), *Temel ekonometri*. Çevirenler: Şenesen, Ü. ve Göktürk Şenesen, G., Literatür Yayıncılık, İstanbul
- Halpern, L.,Koren, M., ve Szeidl, A. (2015), Imported inputs and productivity, *American Economic Review*, 3660-3703.
- Hill, R., Griffiths, E. ve Guay, C. (2011), *Principles of econometrics*, 4th. Ed., John Wiley and Sons,
- Keynes, J.M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*. In The Collected Writings of Vol. VII. London: St. Martin Press. 1973.
- Li, M. (2006). Inflation and economic growth: threshold effects and transmission mechanisms. <http://economics.ca/2006/papers/0176.pdf>, Retrieved on June 25, 2018.
- López-Villavicencio, A., & Mignon, V. (2011). On the impact of inflation on output growth: does the level of inflation matter? *Journal of Macroeconomics*, 33(3), 455–464.
- Lucas, R.E. (1973), Some international evidence on output-inflation tradeoffs, *The American Economic Review*, 63(3), 326-334.
- Malthus T. (1978). *An essay on the principle of population as it affect the future improvement of society*. printed for J. Johnson, in St. Paul’sYard, London.
- Mincer, J. (1991). Education and unemployment. *NBER Working Papers Series*. Working Paper No: 3838.
- Felipe, J., Abdon, A. ve Kumar, U. (2012). Tracking the middle-income trap: What is it, who is in it, and why?. *Levy Economics Institute, Working Paper 715*.
- Grimes, A. (1991). The effects of inflation on growth: some international evidence. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 127, 631-644.
- Karaçor Z, Özer H. ve Saraç T.B. (2011). Enflasyon ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye ekonomisi üzerine ekonometrik bir uygulama (1988-2007). *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2):29-44.
- Kenourgios, D. ve Samitas, A., (2007), Financial development and economic growth in a transition economy: evidence for Poland. *Journal of Financial Decision Making*, 3(1), 35-48.
- Keynes, J.M. (1936). *The general theory of employment, interest and money*. In The Collected Writings of Vol. VII. London: St. Martin Press. 1973.
- Mazurek, J. (2017). On determinants of the economic growth of european countries during 2005-2015. *Comparative Economic Reserach*, 20(2), 21-33.

-
- Obradović S ve Grbić M. (2015). Causality Relationship between Financial Intermediation by Banks and Economic Growth: Evidence from Serbia. *Prague Econ Pap* 24, 60–72.
- Pagano, M. ve Pica, G. (2012). Finance and Employment. *Economic Policy*, 27(69), 5-55.
- Prochniak, M. (2011). Determinants of economic growth in central and eastern Europe: *The Global Crisis Perspective. Post-Communist Economies*, 23(4), 449-468.
- Ricardo D. (1817), *On the principles of political economy and taxation*, Ed. R. M. Hartwell (1971), Pelican Classics
- Rodriguez, F. ve Rodric, D. (2000), Trade policy and economic growth: A skeptic's guide to the cross-National Evidence.
- Romer, C.D. (1996). Inflation and the growth rate of output. Working paper, *National Bureau of Economic Research*, No: 5575.
- Silajdzic, S. ve Mehic, E. (2017). Trade openness and economic growth: Empirical evidence from transisitons economies. *Menagement International Conference, Italy*, 24-27 May, s.581-594.
- Soultaneva, A., (2011), Financial intermediation and economic growth: evidence from the Baltic countries. *Umea Economic Studies*, 187, 1-11.
- Stock, J.H. ve Watson, M.W. (2012), *Introduction to econometrics*. Pearson
- Şimşek, M. (2006), *Beşeri sermaye ve beyin göçü kapsamında Türkiye: karşılaştırmalı bir analiz*. Ekin Kitabevi.
- WorldBank (2021), <https://data.worldbank.org/>
- Yapraklı, S. (2007). Enflasyon ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye için eş-bütünleşme ve nedensellik analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 287–301.
- Zhurauliou, A. (2015). Current account deficit and the economic growth in visegrad countries. *Institute of Public Policy*, Faculty of Socialand Economic Science, Comenius University in Bratislava, p.133-134